

GRÔD

40 godina kasnije

Pavle Kovač

GRÔD

40 godina kasnije

Pavle Kovač

O NAŠEM GRADU

Jedna od najžilavijih ljudskih opsesija ona je vezana za protok vremena. Ništa čovjeka ne zamantava kao osjećaj vlastite privremenosti i prolaznosti. Koliko ćemo trajati, kada nam je kraj i da li je stvarno istina da će malo toga ostati iza nas. Bez obzira na uzdahe, vrijeme i dalje nezaustavljivo protiče, dok mi na obali zamišljeno čekamo da nas matica odnese. Pri tome i dalje uporno sve vrijeme ovoga svijeta nastojimo svući u naše ljudske okvire. A kada ono prirodno ne može stati u kalupe od tako propadljivog, čovječijeg materijala, čudimo se tom nesrazmjeru, i čudimo. Tako, na primjer, činjenica kako golim okom ne vidimo da i kamen stari, uopšte ne znači da se to ne dešava. I on će se također jednoga dana vratiti u prah. Čovjek i kamen, zvuči pomalo neobično, ali i privlačno kao svojevrsni kontrapunkt o prolaznosti.

Dubrovnik i naročito njegov Stari grad primjeri su ovakvog fantastičnog trajanja u kamenu koje je oduvijek privlačilo ali i zbunjivalo ljude. Kako je samo star, patiniran i uglancan, a istovremeno i misteriozno mlad u svome sjaju. Dugovječan, kako je samo, za krepati od ljudske zavisti. Dubrovnik. Kao da je riječ više od grada, više od njegovih zdanja i slojeva istorije koji ga poput mitskih temelja vijekovima drže uspravno. Ali naravno da je ime grada jezička varka jer bi ono bilo ljuštura bez sadržaja. O takvom, posebnom ispunjenju govori Nikola Kovač u svome jezgrovitom putopisu. Odmah se primijeti da je pisca općinilo dubrovačko mediteranstvo i zbog de facto pripadanja jednom velikom civilizacijskom krugu, ali kao i dokaz njegove vlastite ukorijenjenosti. Da odmah bude jasno, Nikola piše o mjestu koje mi - makar samo ovi od iste geografske, hercegovačke japije - osjećamo i kao naš grad. Slično kao što ni mediteran ne može zaustaviti granica i rampa, ni intimno osjećanje pripadnosti nije podložno carinskoj kontroli.

U tematskom središtu putopisa utisak je poznate, a ovdje dobro opisane, vremenske i istorijske "zbrkanosti" koja nas obuzme kada dođemo u Dubrovnik. Kao da svjedočimo sudaru kulisa od stvarnosti s jedne i dugog istorijskog trajanja s druge strane, pa se nerijetko slavna prošlost čini žvrljom od sadašnjosti. Sijevaju iskre od ovog sudara i možda je to razlog zašto ovaj posebni grad svjetluca u našoj memoriji, i zašto mu se vraćamo.

Nabokov kaže, parafraziram, da se drama krije u jeziku, ona diktira ritam i smisao rukopisa. U ovom slučaju, a u vezi s takvim podtekstom, profesor i gospodin Nikola Kovač ne samo da opisuje svoj širi zavičaj, već se strastveno ogleda u njemu. Misli se dakako na duhovno gospodstvo i otmjenost, ono koje se jedino karakterom i djelima može zaslužiti. A takvog je oduvijek najmanje bilo, i zato se poput rijetkog metala naročito cijenilo. Naravno ne svugdje, i ne za svakoga, kao što ni Dubrovnik nije za svakoga. A ona vremena u kojima je spomenuta otmjenost skrajnuta nekim drugačijim vrijednostima, možda baš po tome najbolje govore o sebi.

Jedno posebno poštovanje prema ljepoti grada također izbija iz Nikolinog putopisa, provlači se između riječi i obmotava ih poput bršljana. I baš tako, bršljanovski, pričvršćuje i lijepi za kamene zidine, ostajući trajno kao zapis neodvojiv od svoje teme. Možda je najbolje što se ništa od ovih moralnih utega ne imenuje, već se spisateljskim umijećem pretače u misaone slike i njihove odraze. Dok ih čitamo, Kovačeve se riječi čudesno, epigrafski urezuju u naše pamćenje: "Arheologija nije samo 'religija ateista' nego i sredstvo utvrđivanja istine o snazi vjere i o trajnosti tvorevina uma i ruku čovjekovih. Besmislene teorije o porijeklu i etnogenezi, ovdje zamjenjuje fasciniranost ostvarenjima generacija koje su poštovale zakone i simbole čija načela i ljepotu prihvatamo kao tekovine modernog humanizma."

I onda dođe Pavle, Nikolin sin, i objelodani kako i on sve to već godinama fotografskim aparatom zapisuje u svome opusu koji se zove "Grad, 40 godina poslije". Nimalo slučajno, treba li uopšte reći. Neobičan je osjećaj kada čovjek prolazi kroz ove fotografije, učini mu se kao da su iz nekog našeg, kolektivnog albuma. A zapravo su nam "poznate od ranije" zato što su kao prava umjetnost prije svega utemeljene na ljudskom iskustvu. Još jedan dokaz da se u stvaralačkom procesu ništa ne može izmisliti, već samo izvući iz arhiva sjećanja, koje su nerijetko starije od naših pojedinačnih života. Gledajući ove fotografije nekoliko puta mi se učinilo, a ovo su malo i šejtanska posla, kako je Henry Cartier-Bresson ili André Kertész lično uskrasnio u Dubrovniku, da i on nekoliko puta škljocne. I tako četrdeset godina.

Pavle Kovač nam u svome fotografskom omažu, između ostalog, podastire na uviđaj kadrove Starog grada iz 1984. i onda iste te, četrdeset godina poslije, ponovo uslikane 2024. I koji je prvi utisak kada se vidi ova komparativna postavka? Ah, čovječe! Ništa se Dubrovnik nije postarao, naprotiv, još je ljepši. I naravno da smo mi kao obični smrtnici ljubomorni zbog toga, četrdeset godina je ogromno za čovjeka, dok se neki gradovi vijekovima razmeću. Činjenica da je svjetlo na ovim fotografijama na poseban način istovremeno i sveprisutno i suptilno istovremeno, ima veze sa motivacijom autora, njegovom tajnom, koju nam on samo djelimično otkriva. Kako i treba, jer je onda svako za sebe dovršava.

Kao što se Nikolin putopis, rečeno je već, ne može odvojiti od Dubrovnika, tako se i Pavlov "Grad" doima kao integralni dio veće cjeline. A sve zajedno, u jednom intimnom zagrljaju, govori o ljubavi, poštovanju, nostalgiji i obrazu. Pri tome je ovo zadnje možda i prvo u tome nizu.

Namik Kabil

DUBROVNIK - PUTOPIS

Dolazak u Dubrovnik iz pravca Mokošice, s mora, ili preko Robinsona, starim putem, još prije nego što ugledamo Grad u njegovom stvarnom obličju, u našoj svijesti počinje nizati slike što izranjaju iz snovidne izmaglice istorijskih sjećanja. Stare trabakule na vezu u portu, užurbani trgovci na carinarnici, bučna ribarnica, smjena gradske straže, knežev ulazak u Sponzu, prijem stranih poklisara, karnevali i maskare, Veljun, procesija koju predvode kardinali i nadbiskupi, Konavoke u narodnim nošnjama, uzor otmenog držanja i gracilnosti, pomorci sa tropskim šeširima i dame iz plemenitih obitelji, kao statisti nijemog igrokaza sa starih gravura, pod zaštitom porodičnog grba i pod okriljem gradskog sveca Svetog Vlaha.

Slike iz prošlosti na svakom koraku potiskuju predstavu stvarnosti. Svaki stanovnik Grada i svaki dio Grada kao da za sobom vuče tu sjenku prošlosti iz koje Grad i njegovi stanovnici izranjaju na svjetlo dana u nju se vraćaju sa prvim večernjim časovima. Ideja života, njegovog poretka i hijerarhije, ovdje se ispoljava kao kozmička ravnoteža između dva svijeta: onog koji je zatočen u zidinama istorije i onog koji se svakodnevno iznova budi, djela, kombinuje, imitira kontinuitet. Svijet koji pohodi naše sjećanje i prebiva u našem unutrašnjem vidu, upisan kao šifra jednog vremena u intimnom dnevniku duše; i svijet pred našim očima, zaokupljen brigama svakodnevice, puk - nedužni potomci imaginarnih predaka.

U svim ćelijama gradskog organizma osjeća se duh prošlosti: on podstiče maštu i budi uspomene; on održava ravnovjesje između nostalgije i vjere, između posvećenih idola tradicije i snova o budućnosti. Razapet između ta dva svijeta, koji su samo dva lica istog životnog toka, čovjek povjeruje da neke tajne sile iz prošlosti upravljaju i strujama i vjetrovima, krvotokom grada i stanjima duše njegovih stanovnika. S takvim osjećanjem stupamo u grad bilo da tragamo za njegovim istorijskim korijenima, bilo da u nebesima pratimo smjenu vedrine kišnih oblaka, bure i šiloka, vizionarskog prosvjetljenja i depresivne potištenosti. Kao da se u tim kosmičkim mijenama projecira imaginarna hronika Grada i njegovih istorijskih metamorfoza.

U tom kaleidoskopskom pomjeranju klimatskih promjena odražavaju se snaga otpora kojom materijalni svijet odolijeva zubu vremena, ali i neizvjesni tokovi ljudske sudbine podložne ćudljivim obrtima volje, ambicija, slijepih nagona. Grad je svjedok i simbol trajnosti stvari i krhkosti čovjekovog postojanja.

Dubrovnik je grad u kome se sustižu sjećanja i snovi, iskustvo i vjera, neutralno vrijeme stvari i svijest o ograničenosti čovjekovog trajanja. U Dubrovniku je povijest ostavila neizbrisive tragove jer im je čovjek davao oblik prema vlastitoj mjeri i po zakonima ljepote. Dubrovnik je isto tako otvoren i prema beskraju prostora: kao da nebo počinje iznad Srđa, a zatim se širi kao krila nekog orijaškog letača i pretvara u pribježište za čitav svijet. Pučina u nedogled i nebo zategnuto kao u grčkoj legendi: ovdje sve dobija izgled vječnog trajanja i beskrajnog prostora. Svemirski elementi i "muzika sfera", "zvjezdano nebo nad nama i moralni zakon u nama" obnavljaju oblike života i čuvaju ravnotežu postojanja. Čovjek je ovdje zapanjeni nemoćni svjedok čuda prirode i tajnih preobrazbi: u svom mraku svojim anahronim razmišljanjima on uvijek iznova pokušava racionalizovati prirodu i njenu neuhvatljivu morfologiju svesti na subjekat, predikat, objekat...

1984.

2024.

1984.

10 11

2024.

1984.

12 13

2024.

Dubrovnik je i grad-muzej u kome prošlost traje svojim neprekinutim prisustvom, ali i deprimirajućim odsustvom života: gradska luka (porat) bez trgovačkih brodova, carinska kuća bez putnika, gradske utvrde bez vojne straže, Knežev dvor bez kneza i velmoža. Prošlost je ovdje okamenjeni kostur izložen zubu vremena i pogledima turista. I Porporela, i Placa, i Minčeta, i Lovrijenac, danas su mjesta iz istorije koja su nekad imala snagu života i težinu stvarnosti. Danas oni lebde u legendi, "među javom i med' snom". Dok hodamo uskim kalama kao da odgonetamo ideogramsko pismo u velikoj knjizi života: slavni ljudi, istorijski događaji, znamenite zadužbine. Sve je pretvoreno u kamen i utisnuto u kamen, raznim pismima i jezicima.

Dubrovnik je grad pretvoren u statuu s koje su vrijeme i događaji skinuli nepotrebne ukrase i natpise. Istovremeno i djelo ljudskih ruku i čudo prirode, Grad se uzdiže i spušta - od Gruža i Lapada preko Buninova i Gospina brda, od Ploča do Robinsona - slijedeći linije i reljef pejzaža. Reklo bi se on je oduvijek tu - oslonjen na podnožje Srđa, licem prema moru, između kopna i pučine, između neba i zemlje. Stražar i svjetionik, nacionalni barjak na braniku slobode i oaza mira, vjere i zabave.

Zaštićen gradskim zidinama od struja i talasa, Dubrovnik se od svog osnutka kupa u moru vlastite istorije. Uza sve svoje civilizacijske tekovine (realia) i svoje fizičko prisustvo, Grad kao da postoji samo izvan vremena. Svaka građevina i svaki hram živi nekim produženim životom i baca sjenku u prošlost: prošlost ovdje nije samo integralni dio sadašnjosti, nego i njena substancijalna podloga. Kamena zdanja i utvrde odavna su već oslobođene svoje materijalne i upotrebne prirode: ostala je samo njihova duhovna suština koja zrači iz dubine vremena kao neizreciva i sveta tajna postojanja; ona se uzdiže iznad banalne hronologije i materijalnih određenja svijeta. Zato na licu Grada otkrivamo tragove događanja koja nigdje nisu zapisana i koja više niko i ne pamti: riječi i likovi nestaju, traju samo kamene građevine. Tek u tom duhovnom zračenju i porukama koje se pamte, zbivanja se oblikuju kao vijest i po-vijest o događajima, kao kolektivna svijest, kao mjera vrijednosti. Zato se i čovjek i Grad vezuju za svoj iskon tekovinama koje nisu nastale po mjeri jedne generacije i koje prekoračuju granice jedne mode i jednog vremena.

U Dubrovniku je sva istorija na njegovoj površini. Slojevi prošlosti ovdje pripadaju arheologiji sjećanja. Zato arheološka istraživanja klasične starine ovdje ne mogu biti ideološki manipulirana. Arheologija nije samo "religija ateista" nego i sredstvo utvrđivanja istine o snazi vjere i o trajnosti tvorevina uma i ruku čovjekovih. Besmislene teorije o porijeklu i etnogenezi, ovdje zamjenjuje fasciniranost ostvarenjima generacija koje su poštovale zakone i simbole čija načela i ljepotu prihvatamo kao tekovine modernog humanizma.

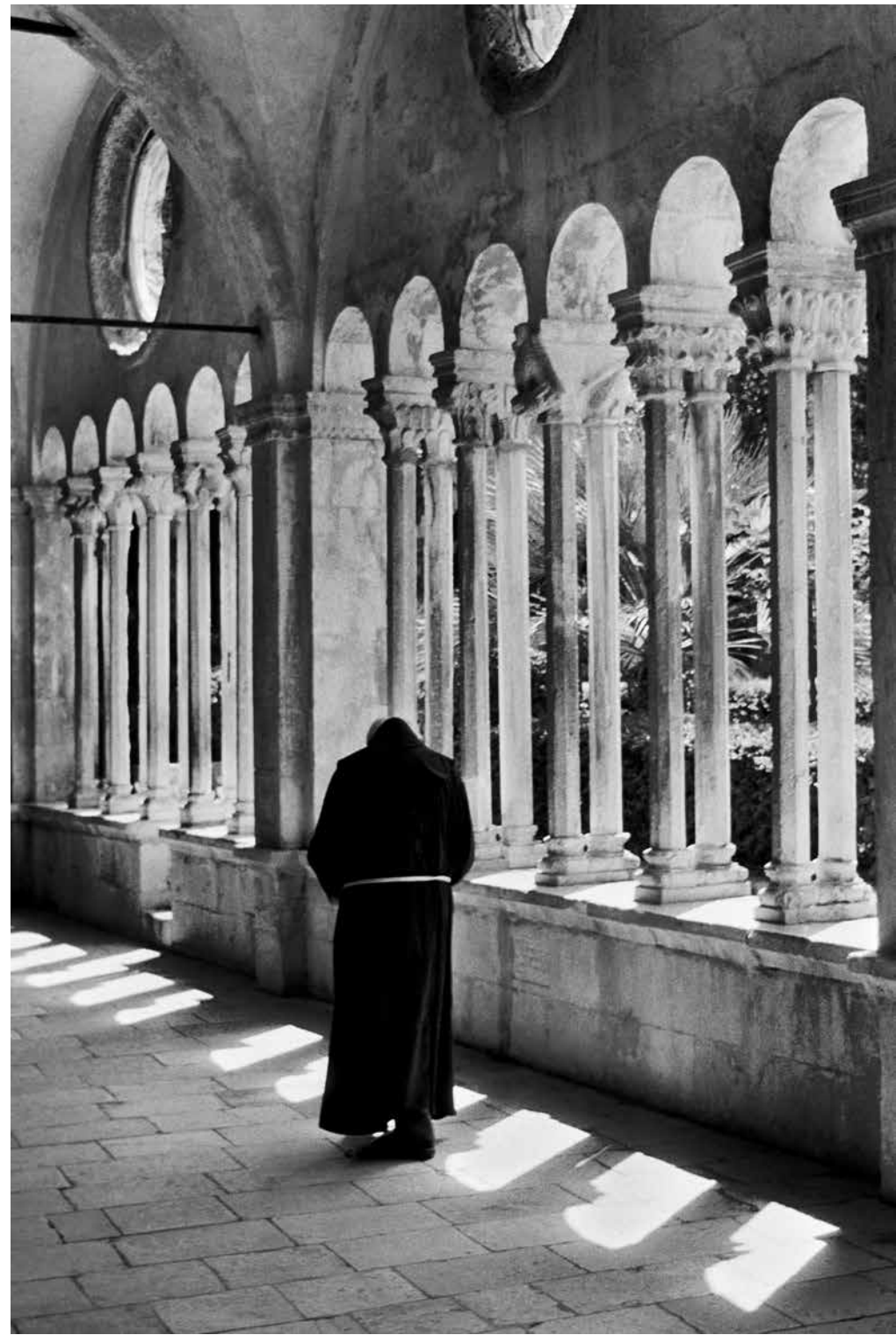

2024.

1984.

1984.

2024.

1984.

2024.

Sve ovdje nosi trag događajne istorije i tajnu priviđenja. Istorija oživljava a fantomi prošlosti napuštaju skrovišta zaborava. Ovdje se vrtoglavo vrijeme zaustavlja i prepušta ritmu ljudskog trajanja. Žamor Place, kakofoniju stranih jezika i uzvike uličnih prodavaca potiskuju zvuci večernih zvona, buka talasa podno Lovrijenca i razdragani cvrkut čioapa. Logika utvrđenih ura, stamenih kao bezbrojni skalini u Žudioskoj ulici, označava stanje fjake ili najavljuje buđenje uspomena koje brišu granice između sna i jave: Grad u tim ponorima sjećanja prepoznaje svoju hronologiju, svoj sjaj i svoja iskušenja kao izvorni topos svoje povijesti. Grad se tako otvara kao knjiga koju sukcesivno čitaju generacije njegovih stanovnika. I nema tog mjesta i tog znaka kome potomci pripisuju ista značenja kao njihovi preci. Topografija je ista, mijenja se samo njena semantika. Nove generacije biraju nova polazišta i mijenjaju staru ikonografiju. Ostaje, međutim, neuništivi genius loci kao duhovna supstanca koja drži istoriju na okupu i garantuje njen kontinuitet.

Oslonjen leđima na okomita brda, odupirući se širokim stopalima nadirućem moru, Dubrovnik kao da nije građen dugogodišnjim naporom hiljada neimara, nego kao da je sazdan u jednom dahu, igrom slučaja i nekim čarobnim gestom. Kameni su zidovi Grada ne samo neprestani rituali ljepote, nego i trijumf ljepote nad vremenom. Pred ljepotom, kao i pred tajnom, ne postavljaju se pitanja, ne traži objašnjenje; ona je neuhvatljiva iako je svuda prisutna, postojana iako je niko ne uspijeva definisati. Kamen je ovdje oslobođen svog materijalnog balasta i pretvoren u oblike u kojima se sažimaju i vjera, i znanje, i mašta. Grad se doima kao konkretizacija načela koja se uzdižu iznad vidljivog realnog svijeta, jer - nasuprot prividu - u sebi čuvaju ideju suštine. Tako se svijet vraća svojim praoblicima koji su sačuvali smisao i nakon što su izgubili svoje prvobitno značenje: oblici ljepote objedinjuju izgled stvari i njihovo skriveno značenje, sliku i ideju vezane snagom simultanog postojanja. Grad je, dakle, tvorevina u kojoj je privid dobio izraz i čvrstinu oblika, nastavljajući da traje izvan granica vremena i čudljivih promjena stila i mode. Grad živi snagom iskonskog trajanja i skladne podudarnosti duhovnih izvora i njihovih materijalnih oblika. Kao "okamenjeni san", kako kaže Bodler.

U Dubrovniku nas uvijek obuzimaju dva osjećanja: divljenja i tjeskobe; divljenja ljepoti u svim vidovima njenog ispoljavanja i tjeskobe pred saznanjem da nas nadživljuju tvorevine ljudskih ruku. U Gradu se skladno miješaju i umjetnička i prirodna ljepota: prva, jer je sve stvarano po mjeri ukusa i harmonije, a druga, jer odnosi između slobodnih linija obale, brda, vegetacije i arhitektonskih cjelina odgovaraju organskom jedinstvu svemirskih zakona proporcije i sklada. Vječna svečanost približavanja i spajanja dvaju beskraja, ali i dvaju svjetova - prirodnog i ljudskog, kao i dvaju različitih vremenskih tokova - vječnog trajanja i čovjekovog ograničenog postojanja. Pred tom logikom svemira - beskrajnog obnavljanja i konačnosti života - čovjek je obilježen neminovnošću kraja, izložen vjetrovima istorije, s bolom u duši, s ožiljcima na tijelu. Slab i smrtn, čovjek je suočen s prekomjernošću svijeta i beskrajem vremena. Čak i kad stvara ljepotu i poklanja vjeru idolima, on samo umnožava svjedoke svoje prolazne avanture, koji će ga nadživjeti: u tom skoku preko granica vremena sadržana je veličina čovjeka ali i tragični karakter njegovih postupaka. Suočen sa zakonima života i smrti, svjestan da ih ne može zaobići, čovjek s tjeskobom prihvata činjenicu da su nam veličanstveni prizori ljepote dostupni samo kao kratkotrajna obasjaniya koja se redovno sele u uspomene prije nego sto iščeznu sa posljednjom svjetlošću života.

1984.

2024.

1984.

2024.

1984.

32 33

2024.

Odakle god dolazite - s mora, s Pila, s Ploča, u Grad ulazite kroz kapije na gradskim zidinama; grad je spolja tvrđava, a iznutra muzej. Izvana su tvrđave srasle s pejzažom kao njegov sastavni dio; unutra je zaustavljena istorija i ovaploćen duh. Izvana plovidbe, otkrića, ratovi; unutra svijet kreposne vjere, trgovine, naslada. Prirodni i ljudski svijet smjenjuju se kao vanjski dekor i unutrašnja drama. Zidine odolijevaju vremenu kao njegova živa hronika; građevine unutar zidina, "ispod konala", čuvaju svoj stil i ljepotu kao trajno obilježje i neuništivu vrijednost.

Semantiku grada karakterišu dva njegova lica - ono koje se ogleda u moru i ono koje izranja iz istorije. U simboličkom kontekstu, gradske zidine pripadaju Prirodi, jer su njen sastavni dio; gradska topografija nosi obilježje istorijskih mijena utisnutih u kamenu. Ali grad živi i u vremenu sadašnjem, u ritmu i po mjeri suvremenog svijeta: Stradun je više korzo nego agora; više pokretni izlog ljepote, nego stroga arena u kojoj se lome koplja oko politike, vjere, morala: danas za takve rasprave postoje akademske i državne ustanove.

U Dubrovniku su ulice, zgrade, trgovci i hramovi monumentalna slova u velikoj knjizi postanka i života.

U nekim satima Dubrovnik izgleda kao da živi samo od svoje istorije: da se hrani vlastitom prošlošću. Kao da se vrijeme najednom zaustavi, a kretanje dobije kružni tok. Kao da svakodnevna djelatnost održava legendarnu prošlost. Uobičajeni život zamire, trgovci dižu tende ili zatvaraju teške šture, grad se uvlači u sebe, živi usporenim ritmom i diše prigušenim dahom. Oživljava prošlost i sjećanja koja potiskuju zbilju: neimari nastavljaju radove koje su započeli njihovi očevi i koje će produžiti njihovi potomci, sveci štite grad i blagosiljaju pučane, zvuci orgulja i glasovi crkvenih horova šire krug tajni i atmosferu pobožnosti. To je blaženi čas kad anđeli silaze u Grad za Vesper.

More i građevine dva su zaštitna znaka Dubrovnika i osnovni pojmovi njegove urbane semantike.

More od Dubrovnika nije napravilo ni brodogradilište ni trgovačku luku; more je tu kosmički rukavac koji povezuje čuda prirode dalmatinskog arhipelaga sa majstorstvom graditeljskog duha, od dubrovačkog Straduna preko Dioklecijanove palate do trga Svetog Marka. More je ne samo ogledalo gradova i obale, nego i prirodni fenomen pred kojim čovjek stoji istovremeno začuđen i zadivljen: opčinjen ljepotom koja ne traži objašnjenje ni komentar i zanesen beskrajem u kom su utisnuti pravci plovidbe i putevi ljudske sudbine. Prepoznavanje puteva prema nebeskim znacima, na moru je sveta nauka kao što su svete slike ključ za biblijske legende. Jedino pred ljepotom prirode i tajnama vjere, čovjek ostaje беспомоћан, predan uživanju ili pobožnoj saobraženosti sa čudima. Dubrovnik uvijek iznova otvara svoju knjigu ljepote i zrači snagom tajanstvenog dosluha sa kosmičkim tajnama.

Arhitektura u Dubrovniku je materijalizovana Istorija sa svim bogatstvom pomorskog, trgovinskog, umjetničkog i spiritualnog nasljeđa. O tim odnosima arhitektonskih oblika i duše grada, dobrog duha grada i njegove povjesne semantike, tako su rječito raspravljali rafinirani neimari, arhitekti Stjepo Butijer i Vuko Roganović. Njihova arhitektonska ostvarenja, različita po stilu i interesovanju, odišu snagom i ljepotom organski cjelovitih oblika u kojima i zamisao i izvedba i izbor materijala imaju svoje duboke izvore u istoriji, u stilu vremena, u imperativima ambijenta i podneblja.

Dubrovnik je arhitektonski dovršena cjelina čija se urbana masa ne širi i ne raste: ona samo zrači svjetlošću iz dubine prošlosti, a prigradska naselja su samo manje ili više uspjele kulise grada.

Gradovi na moru izražavaju posljednji napor kopna da amorfnu masu svog reljefa pretvori u oblike ljepote. Ti su gradovi istovremeno na udaru stihije, izloženi osvajačkoj snazi mora: more određuje liniju obale, a kopno je samo prihvata; more sâm pokreće talase, a kopno trpi njihov bijes. More je tu subjekat, a kopno – pasivni objekat njegove obijesne igre. Prirodni elementi ovdje nisu samo “stanja duše” nego i nepisana mjera stvari, oživotvoreni duh zakona i normi koji vladaju među ljudima. Dinamika pokreta u prirodi ovdje je dijalektika pokreta i zbivanja u ljudskoj zajednici.

Dubrovnik nije razuđen, polimorfan, višeobrazan; po svom prirodnom položaju Grad je stiješnjen između litica na Pločama, na Lovrijencu, Gradcu, Gospinom polju, Buninovu. Njegova urbana struktura je vajarska, s kompaktnim prostornim dionicama, unutrašnjim duktusima i zaokruženom konturom. Kao da su se urbane forme otele prirodi i oslobodile se fizičkog balasta prije nego su dobile skulptorski gabarit. I sam Sveti Vlaho, u brojnim nišama na zidinama kao da se spasio od amorfne mase i kao okamenjena svjetlost stao u odbranu grada kao njegov zaštitnik. Kao da je spasio suštinu svijeta i od nje sačinio dobri duh Grada.

Grad gleda na pučinu kroz nekoliko gradskih kapija i kroz brojne puškarnice na zidinama; Grad se ne širi kao slikarev pogled u kome razaznajemo više planova: vitalni dio Grada i njegova urbana suština skoncentrisani su između Sponze i Male Braće; Stradun je kičma grada, njegova težišna osa i semantička okosnica njegove topografije. Simetrija i linearna dispozicija urbanog jezgra nisu najmanji ukras Grada. Sasvim je drukčija vizura Splita, Makarske, Zadra - to su gradovi koji se ogledaju u moru i žive po mjeri čudljive pučine. Osim toga, riva je svuda pravac orijentacije, mjesto okupljanja, pluća grada; korzo je uvijek duž mora, lungo mare, isto kao i saobraćaj, i šetnje i ribarski mol, i kafane, i igralište za “na boće”. Dinamika života je preslikana dinamika mora. U Dubrovniku, međutim, pokret je prigušen, stišan, otmen, kao svečana misa ili opijelo. Nema odeonske muzike ni promenadnih koncerata bez kojih su nezamislivi gradovi sa dugom rivom. Grad je kao prostrani atrij nekog muzeja koga je oblikovala istorija ili hrama koji nije mlađi od nastanka svijeta.

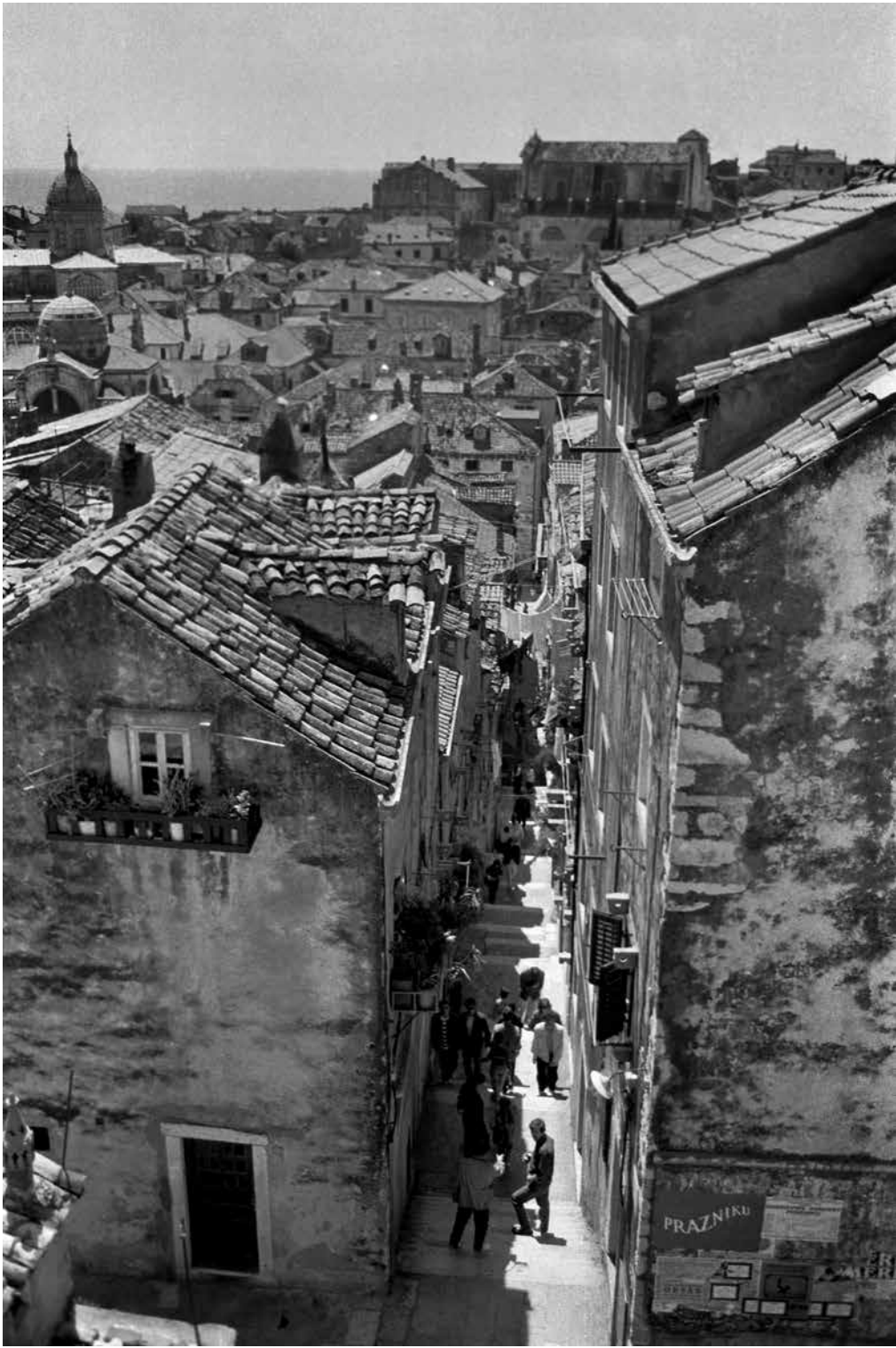
Porinuta u more, sa širokim osnovama i dubokim fundamentom, Porporela je na prvoj liniji odbrane od prirodne stihije i osvajača s mora, između htanske snage i neptunskog bijesa.

Lovrijenac je na osmatračnici zbivanja koja čine istoriju grada: uzvišen, toržestven, mračan - kao sve veličine ovoga svijeta, on je na samoj granici zemaljskih zakona i nebeskog čuda, svjedok mudar i čutljiv koji relativizuje čovjekovu vjeru u napredak ali i uliva nadu svakoj novoj generaciji da sve nije izgubljeno i da je čovjeku dato da uvijek započinje iznova.

Trajnost u vremenu i relativnost ljudskih saznanja - opsjedaju nas kao poruke ispisane na licu grada koji u tom smislu dijeli sudbinu svojih stanovnika: vjeru da život ne počinje s nama i svijest o krhkosti tog istog života. Ta nas vjera vezuje s izvorima svijeta, a ta nam svijest određuje mjeru ljudskosti. Na licu grada, kao u otvorenoj knjizi života, čitamo istoriju vlastitog postojanja i sričemo znakove vlastite sudbine.

1984.

2024.

1984.

42 43

2024.

Prirodni elementi, kopno i more, stvoreni da vječno traju kao simboli besmrtnosti, ovdje su podređeni volji, razumu i mašti smrtnika. U harmoničnom prožimanju kosmičkog i ljudskog kretanja elemenata i logičkih figura matematike i govora, muzičkih struktura i njihove metajezicke semantike, u antagonizmu između kosmičkog ritma zadatih putanja nebeskih tijela i socijalne dinamike spontanog i haotičnog zbivanja, mediteranski duh je pronalazio osnove mišljenja, ljepote, vjerovanja. Čovjek je tu pars naturae, inkarnacija kontradiktornih načela, paradoksalnih postupaka i nepredvidljivih elana volje i vjere. Čovjek je tu oduvijek davao oblik onim silama i onim vjerovanjima što su od iskona prebivale kao skladni poredak ili kao jedinstvo suprotnosti.

Dok je na Jadranu obala samo neutralna granica kopna i mora, fiksirana harmonijom elemenata i mjerom koju određuje graditeljska mašta i ljudska volja, atlantska je obala (u Bretanji, na primjer) nepostojana i neizvjesna linija, u stalnom pomjeranju, au grès des vents et des courants, prateći neprestani sukob vodene stihije i prkosnog stijenja. Na Jadranu se jedan elemenat smjenjuje s drugim i harmonično se pretvara u svoju suprotnost; ovdje su sukobi izuzetak, na Atlantiku - pravilo. Jadran je inkarnacija sklada i mediteranske ravnoteže razuma i strasti, trezvenosti i zanosu; atlantske obale, od Gibraltara do Lamanša, potvrđuju princip dinamike i kontrapunkt vjetrova i struja kao oblik postojanja.

Vjetrovi i struje održavaju energiju kosmosa, kao disanje krvotok; vjetrovi su nemirni duhovi koji su dobili krila i ne prestaju da kruže svijetom; struje su tajanstvene sile života koje se razvijaju, narastaju i obnavljaju svoju energiju kvantifikacijom mase na ubrzanim putanjama podmorja. More i kopno dišu i razmjenjuju materije poput biomorfnog organizma: u čovjeku samo odzvanja iskonsko bilo svijeta koje pokreće elemente i drži ih na okupu.

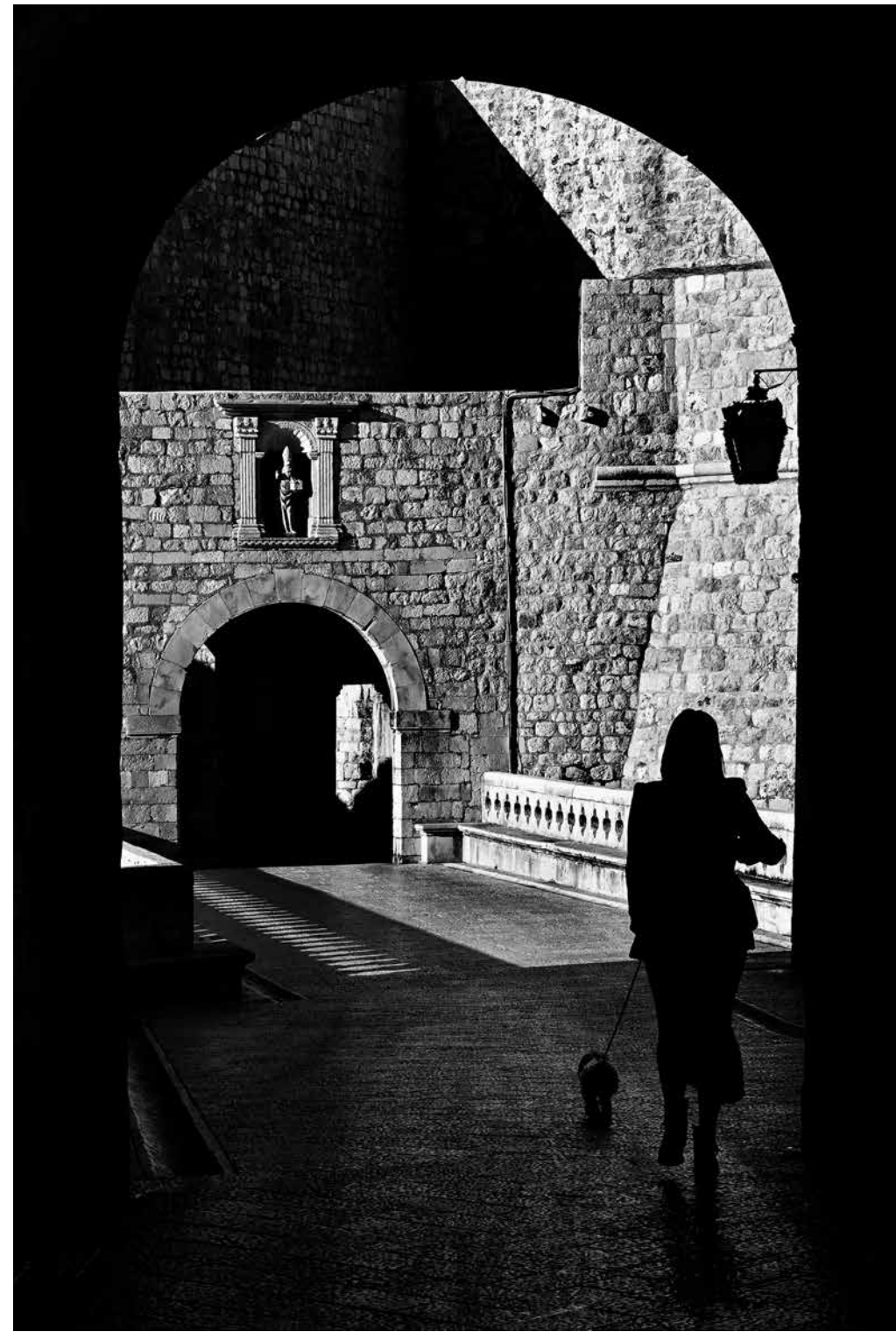
Tvorci duhovnih i kulturnih vrijednosti, mislioci, naučnici i umjetnici, kao i graditelji hramova i gradova, znaju da je ljudski vijek ne samo konačan nego i kratak, da je smrt neopoziv čin. Zato su njihova djela, često neshvaćena i nepriznata, namijenjena vječnosti: to je njihov način shvatanja transcendencije. Borba za oblik i izraz, za tačan sud i nepristrasan stav, ta neprestana muka sa govorom, mišlju i moralnim osjećanjima, to je jedina autentična hronika stvaraoča koji zanemaruje sadašnjost i odgađa zadovoljstva da bi bolje u njima uživao u fiktivnoj budućnosti. Grad je primjer tog neimarskog čuda u kome oživljavaju misli i osjećanja, mašta i volja bezbrojnih znanih i neznanih graditelja: na licu grada čitamo njegovu istoriju pretvorenu u znamenje ljepote.

Stvaranje je eminentno čin slobode i njena inkarnacija; zato ono i ne trpi patronat države i njenu garanciju. Umjetničko stvaranje, za razliku od muzeja i spomenika, ne može biti pod zaštitom države. Svaka zaštita podrazumijeva prinudu, dakle negira slobodu stvaranja.

Grad je, kao i umjetničko djelo, trijumf materije i ljepote nad prolaznošću svijeta i nad krhkošću bića. Materija je realnost koja se obrađuje, a ljepota je ideal i kult koji se oblikuje kao vjera. Grad je, dakle, pobjeda rada nad materijom i solidarne discipline nad haosom i stihijom; zato je grad sažeta misao vijekova i izraz vjere da je takva pobjeda moguća.

1984.

2024.

1984.

2024.

U Dubrovniku čovjek zaboravlja sva pitanja koja su ga mučila prije dolaska ili u toku puta. Ovdje su pitanja tipa "Što sam došao?", "Šta ja tu radim?", "Šta i koga tražim?" potpuno besmislena i gotovo uvredljiva. Ovdje se upitnost i tjeskoba razbijaju u jednostavnu radost postojanja; kao da su svi odgovori unaprijed dati, a osjećanje pripadnosti podneblju i njegovoj istoriji doživljava se kao prirodan i blagotvoran čin saobraćenja sa samim elementima prirodnog sklada.

Dubrovnik nije usputna stanica na kojoj putnici predahnu pred nastavak puta: iako su svi putevi u svijet otvoreni, oдавde se nigdje ne ide, jer se ovdje samo dolazi. Svojom ljepotom Dubrovnik svaku tajnu čini suvišnom, a svako pitanje - bespredmetnim: Dubrovnik je svojim izgledom i svojom duhovnom aurom poistovjetio sliku i njeno značenje, ideju i njen oblik, pokrete istorije i treptaje duše. To jedinstvo trajanja i oblika njegovog ispoljavanja ispunjava nas kao plima neizrecivog zadovoljstva dospjela iz dubine istorije i podsjeća nas da je prvo postojao život u obilju njegovih oblika pa tek onda svijest o njegovom značenju i ljepoti.

U istoriji primorskih gradova zabilježene su različite faze razvoja, od strateške preko trgovinske do turističke.

Strateški značaj gradova opadao je ili rastao u zavisnosti od odnosa snaga među vojnim silama, od sudbine ratnih saveza, od konačnog ishoda preobražajnih procesa unutar moćnih carevina. Od vremena Grka i Rimljana, Španija, Turska, Rusija, Venecija, Austro-Ugarska, smjenjivale su se u prevlasti i uticaju svuda gdje su pristajale njihove pomorske snage; svako je određivao strateške tačke i prekrajavao geopolitičku kartu osvojenih krajeva.

Trgovinska istorija takođe je doživjela korjenite promjene i u načinu trgovanja, i u vrstama roba i u izboru prevoznih sredstava: u lukama, gdje su vijekovima pristizali žito, pamuk, začini, danas se istovara nafta, sirovine, oružje; nekad su se u lukama direktno razmjenjivale robe, danas su tržište i kupci na hiljade kilometara od lučkih skladišta.

Izmjena strateškog značaja i prometnog karaktera primorskih gradova vratila ih je u okrilje prirode, iskonskih elemenata kosmosa; trgovačka dinamika svedena je na mjeru ljudskih potreba, a gradovi su pronašli svoju prvobitnu ljepotu nakon sto su dokovi pretvoreni u šetališta a brojne građevine - tvrđave, carinarnice, podrumi, stovarišta, lazareti, adaptirani u turističke i ugostiteljske objekte.

Rijedak je slučaj da ljepota nadvlada ekonomiju i ljudska mjera imperativne Istorije. Dubrovnik je imao sreću da, uvođenjem željezničkog saobraćaja i zatim ukidanjem nerentabilnih putnih pravaca, razdvoji jezgro grada od lučkog prometa u Gružu i od kopnenog saobraćaja iznad grada. Grad je sačuvao kostur i duh istorije, a luka je nastavila da diše kao živi organizam koji snabdijeva Grad i napaja ga svakodnevnom energijom.

Neimari Grada, njegovi poklonici, znameniti ljudi, pomorci, naučnici i pjesnici, knezovi i plemići, redovnici i pučani - svi skupa i svako na svoj način i po svojoj mjeri, udruživali su svoje profesionalne djelatnosti sa kultom ljepote i slobode. Često i ne znajući, uz borbu za vlastiti opstanak, izgrađivali su duh pripadnosti zajedničkim idealima. Problem opstanaka ovdje je nerazlučiv od pitanja smisla i vrijednosti trajanja.

1984.

60 61

2024.

1984.

2024.

Na sunčanom Jugu, čovjeka uvijek prati i sjenka Istorije.

Dubrovnik nije prostran grad, ne otvara široke vidike, osim prema nebu. Ville ramassée sur elle-même. Prozori se podjednako otvaraju prema jugu i prema sjeveru, kao i prema istoku zapadu; ali se more unutar zidina niotkud ne vidi. Ovdje se prostor suzio i skoncentrisao da bi kretanje u vremenu i povratak u prošlost bili lakši i brži. Za razliku od širokih pariških bulevara, moskovskih prospekata ili njujorških avenija, čija jednoličnost razbija trajanje a brzina poništava vrijeme, ovdje vas skalini i kantuni podsjećaju na neprestano otkucavanje sata istorije ili iznenadne prevrate i smjene dinastija. Arhitektura Dubrovnika je prostor u kom hronika grada i povijest društva imaju privilegovano mjesto, kao neiscrpno vrelo energije koja se spontano obnavlja i traje snagom vlastitog održanja. To je stoljetna knjiga u kojoj povijest samu sebe prelistava, ispisuje i pamti.

U Dubrovniku prolaznost stvari ovoga svijeta i kratkotrajnost ljudskog vijeka nemaju prizvuk nenadoknadive sudbine. Ovdje stvari i događaji tako intenzivno traju i tako se brzo obnavljaju da čovjek i ne uspijeva registrovati smjenu generacija ili promjene stila. Samo zgusnuti događaji i snažni sukobi pretvaraju neutralnu hroniku u istinsku istoriju. Ovdje i smrt, koja je tragična samo na nivou pojedinca (kako kaže Marks), čini sastavni dio kosmičkog lanca i ne znači prekid u sjećanju i trajanju: čovjek živi dok ga se drugi sjećaju, odnosno dok traju tvorevine njegovog uma i djela njegovih ruku. Istorija shvata čovjeka unutar ljudske vrste, kao ideju i princip; zato i ne priznaje individualne tragedije kao svoju znamenitost. Ljudski rod, u istoriji, inkarnira ideju razvoja i napretka; smrt je samo predviđena i zanemarljiva veličina u velikom kosmičkom integralu koji zovemo život i njegova povijest. Ovo je logika velikih sistema čiji je totalitarni duh podjednako ubitačan i u prirodnom i u ljudskom svijetu.

Dubrovnik je obrazac grada u kome su istorija i život nerazlučivo povezani: istorija i nije ništa drugo nego niz zbivanja koja imaju svoju razvojnu logiku, svoj izražajni optimum i svoje trajne posljedice. Ona je, dakle, racionalizovani rezime života ali bez kontradikcija i paradoksalnosti koje podrazumijeva spontani elan života. Naravno, život ne može stati u istorijsku hroniku. Čovjek reaguje na zbivanja - kritički ili pomirljivo, doživljava uzbuđenja ili podnosi bol, gaji nadu ili pada u očaj. Jednom riječju, čovjek živi svoju sudbinu; istorija je sagledava kao epizodu unutar pokreta najširih razmjera; istorija objašnjava i sistematizuje, daje pouku i upućuje poruku. Time se istorija udaljava od života i iznevjerava čovjeka jer zanemaruje suštinska obilježja njegove individualnosti. Zato čovjek pribjegava djelima kulture, ostvarenjima duha, govoru umjetnosti - u kojima provijava bogatstvo sadržaja koji se ne mogu svesti na puke dokumente i fakte. Čovjeku, očito, nije dovoljna istorija da bi živio: ona postaje probavljiva kada se pretvori u legendu ili u obrasce estetskih oblika.

68 69

1984.

2024.

1984.

2024.

Za razliku od starih kvartova u Parizu ili Rimu, gdje se prošlost ispoljava u zastarjelim stilovima i oronulim građevinama, gdje istorija progovara kroz legendu i sjene velikana koje poput priviđenja izbijaju u našem sjećanju ili mašti, Dubrovnik je održao kontinuitet arhitektonskog stila i ljepotu građevina: grad je zaista građen sub specie aeternitatis. Sve nosi oznaku starine, ali ništa nije zastarjelo. Kao što pauza u muzici nije praznina ili prekid nego sastavni dio tonske semantike, tako je i ovdje prošlost integralni dio sadašnjosti. Bez nje bi sadašnjost bila siromašna i pusta, bez svog prirodnog izvora i autentičnog porijekla.

Grad, očito, nije gradila samo jedna generacija i u njemu nije ovaploćeno znanje i umijeće samo jednog stoljeća; grad je nastajao i rastao kroz naraštaje i u njemu je skoncentrisana mudrost i pamćenje bezbrojnih neimara, poduzetnika, obrtnika, esnaflija, pomoraca, putnika, hodočasnika, fratar, misionara - domaćih i bjelosvjetskih. Zato je to mnogostruko i raznoliko iskustvo materijalizovano kao povijest grada, kao kolektivna svijest o kontinuitetu ideje grada njegove ljepote.

Dubrovnik nije tipični grad za odmor; on ni po čemu ne liči na egzotična odmarališta ili banjske oaze, prepuštene obilju vegetacije i luksuznoj dokolici; tu tijelo gubi primat nad duhom, fizička vitalnost iščezava u nemirnoj upitnosti pred svijetom u kome duša priziva čuda nastanka i tajne trajanja; fizički izgled stvari otkriva zagonetke njihove suštine, a pogled ne može obuhvatiti skrivene metamorfoze prostora u irealnu topografiju sjećanja i snova. Spokoj tijela nespojiv je sa nemirima čula i egzaltiranim slikama našeg unutrašnjeg vida.

I uživanja su u Dubrovniku plahovita, kratkotrajna, uzgredna: realno vrijeme je zanemarljivo kratka jedinica u dugom nizu hronoloških slojeva koji se vrtoglavo spuštaju prema izvorima pamćenja; vrijeme uživanja, koje predstavlja pravolinijsko kretanje naprijed, ovdje je zamijenjeno prebiranjem po uspomenama i oživljavanjem čuda iz prošlosti.

U Dubrovniku, gdje je vrijeme jedan od prirodnih elemenata, kao vazduh, voda ili svjetlost, događajna hronika grada nema svoje uobičajene vidove – slijed (succession), istovremenost (simultanéité), terminus a quo i terminus ad quem. To osjećanje zgusnutog vremena i zaustavljene istorije proizlazi iz prirode grada koji je vlastitu povijest pretvorio u vječnu i stalno obnavljanu sadašnjost; istorija nije samo hronološka vertikala nego i trajanje koje prožima sve pore života i sav unutrašnji prostor bića. U trajanju grada kao da nema ni prekida ni zaokreta, ni prevrata ni posustajanja; grad je vječno obnavljanje i preporod. Samo je ljudsko vrijeme obilježeno početkom, trajanjem i krajem; u ljudskom životu zbivanje ima ireversibilan karakter, tj. definitivan i definitivno tragičan. Svaki dolazak u Dubrovnik svojevrsno je odgađanje te tragične predstave.

Ovdje događaji iz prošlosti ne iščezavaju u zaboravu: sve je ovdje stvoreno da prošlost ostane duboko usađena u našem sjećanju. I to je zasluga graditelja Grada: nijedna građevina ne nosi strukturna ili trajna obilježja nekog političkog režima ili epohe koju su potisnula naknadna zbivanja. To znaci da su politička istorija, njeni protagonisti, njeni rituali, ikonografija i propaganda, prvi na udaru zaborava i prvi iščezavaju sa društvene pozornice kada se pogase svjetla kratkotrajnih političkih karnevala. Režimska operativa nije nikad efikasna na duže staze i ne može trajno ugroziti čovjekovu iskonsku borbu za vrijednosti, bilo da im daje oblike zakona, vjere ili ljepote.

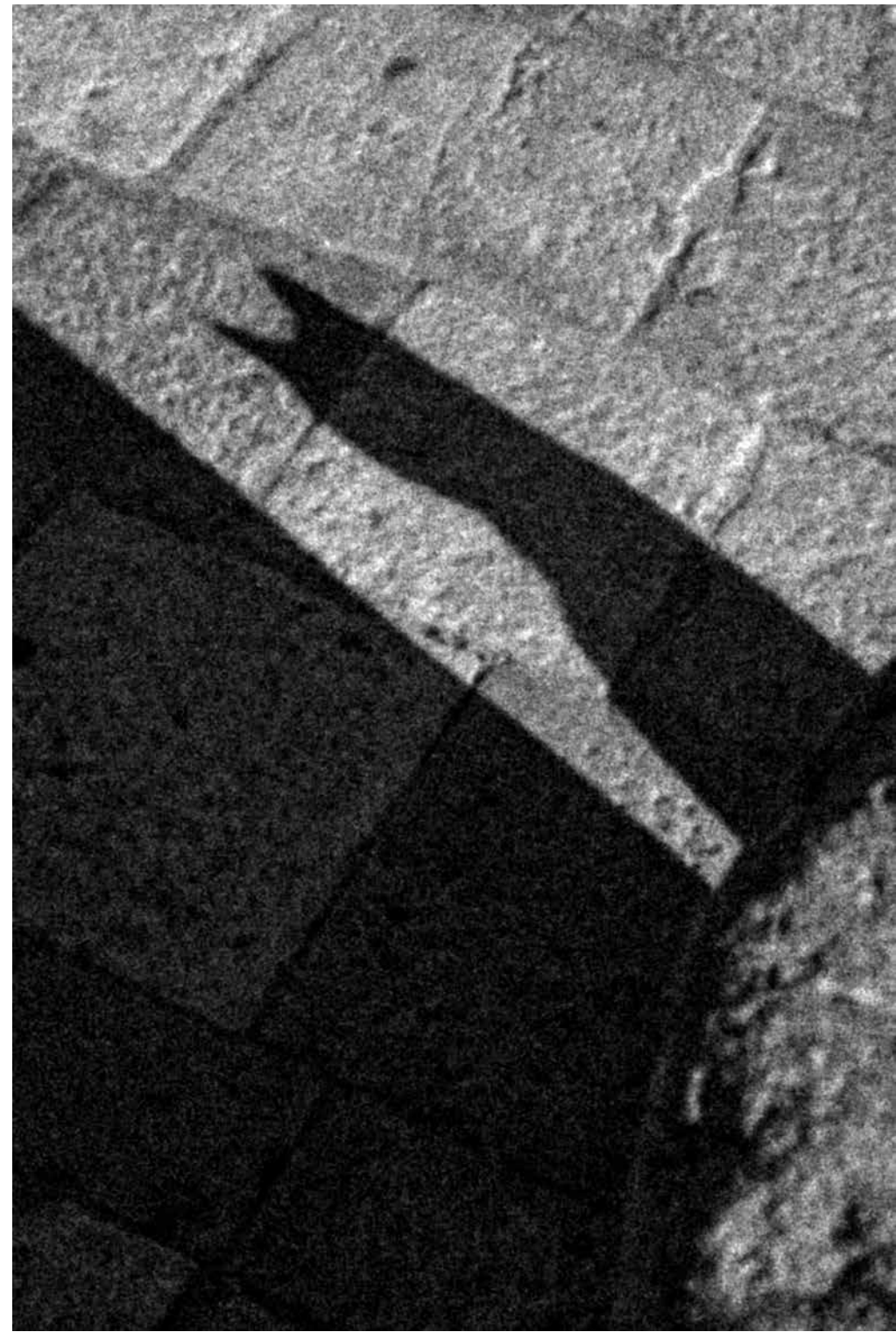
Primorski gradovi, posebno mediteranski, licem okrenuti moru, otvorenih vidika i beskrajnih pomorskih puteva, dijele se na velike luke (čija pristaništa i sidrišta su raskršća trgovačkih i turističkih krstarenja) i povučene oaze u kojima se život hrani vlastitom prošlošću. Velike luke, kao sto su Marsej, Aleksandrija, Pirej ili Split, odišu ogromnom energijom i protežu se daleko u prostoru; njihova dinamika poprima oblike nadljudske moći i čudesne snage organizacije: protok putnika i promet roba, ta beskrajna traka strogo kontrolisanih pokreta, koncentracije i odredišta, razvija energiju koju treba kanalisati, usmjeravati i održavati; za takvu djelatnost potrebna su sredstva i ogroman prostor. Zato se gradovi-luke protežu u prostoru, grozničavo dočekuju i ispraćaju konvoje, raspoređuju robe usmjeravaju putnike. Načelo njihovog trajanja je dinamika, a uslov opstanka - prostorna ekspanzija. Poput živog organizma, ti gradovi šire svoje rukavce, rekonstruišu prirodu i daju joj funkcionalne oblike proizvodnih pogona i industrijskih zona.

Za razliku od tih velikih poslovnih centara, raskršća prometa i razmjene, postoje gradovi povučeni u svoje zaljeve ili zatone, koji vijekovima održavaju ravnotežu između izazova mora i suzdržanosti kopna, između trenutnih promjena iskonskog trajanja. Gradovi kao Dubrovnik, Kotor ili Venecija, već pri prvom susretu, postavljaju pitanje o opravdanosti promjena, o svrsishodnosti širenja urbanog jezgra ili o smislu uvođenja novih sadržaja u već postojeće oblike života. Gradovi koji počivaju na ravnoteži modernog klasičnog, novog i starog, prećutno ukazuju na princip mjere, sklada, ravnomjernog odnosa.

U tom suočenju, a često i sukobu, dvaju načela, dvaju smjerova i izbora, sadržana je tajna komplementarnosti i opozicije, koja naizmjenično daje prednost ili borbenom krilu akcije ili pomirljivoj struji trezvenosti razbora. Mudrost i fanatizam su referentne tačke tog luka duhovnosti i tog raspona socijalne akcije. I bez obzira na njihove oscilacije, koje povremeno dobijaju snagu seizmičkih pokreta, njihove krajnje tačke su konstante i prirodnog pejzaža i ljudskog života. Klatno Istorije ne prestaje da ih dodiruje i povezuje kao nerazlučivo jedinstvo suprotnosti koje doživljavamo kao prirodnu smjenu života i smrti, dana i noći ili godišnjih doba.

Dubrovnik nije samo toponim; njegovi stanovnici i gosti nisu samo vezani za prostor, za adresu, ulicu, kuću ili hotel; oni žive i prepoznaju se u naborima vremena, u nestalnoj predstavi koja izmiče geografskim koordinatama i proširuje se poput imaginarnog pejzaža do kosmičkih razmjera - čudo istorije koja je sačuvala sve spiritualne sadržaje, hram pretvoren u objekat ljepote čak i ako je ostao bez rituala. Topografska struktura koja je sačuvala mladost i ekstazu trajanja u vječnosti.

1984.

2024.

1984.

2024.

Pomorci, lučki radnici, turisti, domaći svijet, svi slučajni prolaznici, najčešće su pokretni dekor primorskih gradova zahvaćenih gužvama, saobraćajnim zakrčenjima, žurbom; ljudi se tu kreću kao neprekinuti tok morskih struja u nekom kosmičkom krvotoku.

Dubrovnik ne zna za pristanišne gužve, pakleni ritam saobraćaja, sudaranje šetača u uskim i strmim ulicama. Osobenost ovome gradu ne daje dinamika svakodnevnice i prisustvo ljudi; njegova draž počiva u snazi evokacije kojom priča o Gradu izranja iz njegovih građevina, hramova, spomen-obilježja. Ljudi su ovdje samo privid zbiljskih događanja, njihova suština počiva u dubini sjećanja koja se oblikuju kao istinska realnost svijeta i kao njegov tajni smisao. Dubrovnik se ne čita kao turistička karta sa utvrđenim referentnim tačkama, nego kao knjiga stvaranja i razvoja, zanosa i klonuća, života i smrti: ljudska sudbina je ovdje nerazlučiva od velikih pokreta u društvu i njegovoj istoriji; reklo bi se da se individualne sudbine podudaraju sa kolektivnim prevratima kao zasebni tokovi jedinstvene matice života.

Kao gnijezdo koje u nebesima anđeli drže tankim koncima sna, ili kao pospana ljepotica koja silazi niz bezbrojne skaline da se okupa u svjetlosti i u moru, između neba i pučine, između Istorije i Prirode, Dubrovnik je zgusnuo vrijeme dok se vijekovi u talasima susitižu kao nadolazeća plima. Kružno kretanje godišnjih doba i generacija, smjenu vojski i zemaljskih zakona, Dubrovnik prihvata kao uzgredne pojave na putu vlastite vječnosti. Ljudi žive po mjeri svoje sudbine; jedino duh Grada prekoračuje granice vremena i traje stalnim obnavljanjem, nepromijenjen a nikad isti.

Za razliku od Venecije, uvijek sa oreolom neodređenog sjaja i intenzivne noćne svjetlosti, Dubrovnik je zaognut bjelinom, kao zategnuto jedro, kao bijeli svjetionik na isturenim hridima, na raskršću svjetova i epoha. Serenissima fascinira sjajem venecijanskog stakla, pozlaćenih kupola, igrom svjetlosti na fasadama Velikog kanala, ali isto tako podsjeća da su njeni nestabilni temelji u pješčanom blatu, u stajaćoj vodi, u hiljadugodišnjoj mletačkoj truleži. Ragusa je stamena građevina, poput monolita; njene boje su svijetle, a među njima preovladava bijela; njen sjaj, kao užarena supstanca iz samog središta zemlje, izvire iz kamena, ugrađenog u zidine, hramove, trgove; krečnjak, od kog je sagrađen Grad i na kome počivaju njegovi fundamenti, po svojim preobražajnim moćima, najviše podsjeća na materijale koji su izluđivali alhemičare: žarenjem ne samo sto zrači svjetlošću i toplotom, nego se pretvara u svoje derivate - vapno - kao modifikovan oblik svoje suštine, sposobne za nove spojeve i preobražaje.

Poput baroknih sojenica Venecija plovi na neptunskim galijama usidrenim zauvijek u zalivu; Dubrovnik se, poput džinovske bijele ptice, propinje u visinu, čvrsto oslonjen na pleća antičke boginje Gee; vlaga i zlato Venecije, u Dubrovniku se pretvaraju u oganj koji Vulkan rasipa u beskrajnoj noći vječnosti. Venecija brižljivo bilježi tektonske pokrete u dubini tla, i brani svoje temelje od plime iz Jadrana, Dubrovnik vlastitim plamenom sažima okolinu jer u dubini svoje utrobe materiju pretvara u svjetlost i žar.

Voda i vatra, dva "elementa" koja pokreću i podstiču procese u prirodi, u prostorima istorije dobijaju značaj osnovnih životnih situacija: trajne neizvjesnosti čovjeka u svijetu i nezaustavljivih promjena koje omogućavaju kontinuitet svijeta. I neizvjesnost i promjene, kao temeljne odrednice čovjeka i svijeta, dobijaju svoju inkarnaciju u realnosti primorskog grada - suočenog sa silama razuma i odlučnog u svom otporu stihiji. Između ništavila i postojanja, more uspostavlja uzročno-posljedičnu vezu, ali ne precizira sta čemu prethodi na beskrajnoj kružnici vremena: da li je smrt samo biološka posljedica ili je istovremeno i iskonski uzrok novih preobražajnih ciklusa.

O FOTOGRAFIJAMA

Za Dubrovnik, ili Grôd, kako Dubrovčani kažu, vezan sam od najranijeg djetinjstva. Od prve posjete s roditeljima za vrijeme školskog raspusta, poslije kao student, a i danas, pedesetak godina kasnije, nastavljam « silaziti » do Grada, jer, iz perspektive jednog Sarajlije, u Dubrovnik se « silazi ».

Bilo da se radi o jutarnjem kapučinu u Gradskoj kavani, šetnji Stradunom, obilasku gradskih zidina, čuvenom sendviču u bifeu Škola ili kupanju na Svetom Jakovu, Lokrumu ili Porporeli, uvijek sam nalazio neki dobar razlog da se « siđe » do Dubrovnika. S otkrićem foto-aparata i svijeta fotografije, pojavio se još jedan važan razlog za obaveznu posjetu Dubrovniku - Stari grad. Okružen drevnim zidinama, sa svojim uskim kalama i veličanstvenim palačama, Stari grad postaje i mjesto neiscrpane fotografske inspiracije.

Zakoračivši kroz vrata Starog grada, bilo sa Pila ili sa Ploča, ne ulazimo samo u prostor, već i u vrijeme. Istorija izvire iz svakog kamena, a prošlost i sadašnjost se prepliću u svakoj kali i buti. Tu vidimo kako prošlost živi u sadašnjosti i kako nas sadašnjost vodi u budućnost. Tu još uvijek čujemo odjeke potkovanih cokula trgovaca, mornara i umjetnika koji su stoljećima oblikovali Grad. A Grad, stoji kako stoji, u vječnom kolu vremena, kao ni jemi svjedok te bogate prošlosti. Tu, podno kamenih zidina, suočavamo se i sa sopstvenom prolaznošću - svi smo mi samo trenuci u odnosu na vječnosti ovog čudnog zdanja.

I kako sada fotografski, slikom bez riječi, zabilježiti nasu prolaznost i tu vječnost grada, to neko prije i to neko kasnije ? Mogući odgovor sažet je u dvije serije fotografija: u prvoj seriji, fotografije su snimljene sa istih lokacija (na zidinama i po Starom gradu), u razmaku od četrdeset godina. Svaka fotografija iz 1984. godine popraćena je fotografijom sa istog mjesta iz 2024. godine. Promjene vidljive na fotografijama nisu ugasile njegovu suštinsku ljepotu - duša Grada ostaje nepromijenjena.

Druga serija je artikulisana oko pojedinačnih fotografija koje pričaju svoju jedinstvenu priču o Gradu i njegovim stanovnicima. Ove dvije serije su složene u osam cjelina koje otkrivaju kako je Dubrovnik, uprkos svim promjenama, sačuvao i svoju suštinu i svoj identitet.

Ova zbirka fotografija nije samo dokument o vizualnim promjenama i igra «prije i poslije» već i lično emotivno putovanje kroz vrijeme, priča o ljudima i njihovom svakodnevnom životu, uspomena na prošlost. Tekst koji prati fotografije takođe izvire iz sehare uspomena - pregledajući očevu arhivu, 2023. godine, našao sam njegov rukopis pod radnim nazivom «Dubrovnik – putopis» iz 1997. godine. Do sada neobjavljiv, ovaj tekst na neočekivan način dopunjava fotografsku priču o Gradu. Ili, možda ipak, fotografije samo ilustruju tekst ? Odlučite sami, kako god... Nadam se da će ovaj katalog, svojevrsno svjedočanstvo o velikoj vezanosti za Grôd, poslužiti i kao hommage mom starom, koji bi sigurno bio sretan da vidi svoj tekst zajedno sa mojim fotografijama.

Pavle Kovac

1984.

2024.

O AUTORU

Rođen u Sarajevu 1966. godine, fasciniran foto aparatom koji mu otac poklanja u desetoj godini života, prve ozbiljnije korake u fotografiji pravi krajem sedamdesetih godina u Cedusu pohađajući kurs fotografije Milomira Kovačevića Strašnog, čiji fotografski opus mu i danas ostaje jedan od uzora.

Tehniku fotografije i crno bijelog laboratorija usavršava u sarajevskoj Drugoj gimnaziji i, kasnije tokom studija, u Foto Klubu Mašinac. U ranim devedesetim, inženjerska struka ga vodi prvo u Francusku, a potom, 2002. godine, i u Indoneziju. Od 2008. godine do danas, fotografsku aktivnost nastavlja u Angoli, Francuskoj, Jemenu, Kataru i Danskoj.

Od najvažnijih izložbi treba spomenuti samostalnu izložbu «Boje Azije» održanu u Muzeju književnosti u Sarajevu u novembru 2006. godine, u Džakarti u Duta Fine Arts Foundation u maju 2007. godine i u Trebinju u Muzeju Hercegovine u decembru 2024. godine, više prodajnih izložbi izmedju 2015. i 2020. godine u Parizu i samostalnu izložbu «Kratke priče iz Indonezije» u Galeriji Kulturnog centra u Trebinju u decembru 2023. godine.

Za fotografski rad je bio nagrađen 2007. i 2022. godine od strane francuskog foto-časopisa PHOTO (izbor medju vise od 50000 fotografija). Na konkursu Djetinjstvo i radost, 2014. godine dobija drugu nagradu dodijeljenu od selektora Sabine Weiss. Dobitnik je nagrade AUFBiH-a za najbolju fotografiju u 2023. godini u BiH. Jedna od fotografija je uvrštena u stalnu kolekciju muzeja azijske umjetnosti Duta u Džakarti.

Autor je knjige Boje Azije koja je 2007. godine osvojila dvije nagrade na 5th Asian Awards u Singapuru.

Registрован je u Asocijaciji za umjetničku fotografiju BiH (AUFBiH, bivši Foto savez BiH) od septembra 2022. godine (prva registracija u Foto savezu BiH iz 1988. godine). Član je Udruženja likovnih umjetnika primijenjenih umjetnosti i dizajnera Bosne i Hercegovine (ULUPUBIH), Udruženja BH Fotografi, Foto-kino kluba Trebinje. Aktivno i uspješno izlaže na međunarodnim salonima i konkursima.

naslovna
strana

Porporela
2024.
(ne čini dio
izložbe)

05
Sveti Vlaho
2024.
(ne čini dio
izložbe)

16-17
Labilna ravnoteža
2024.

06-07
Teški zidovi
2024.

08
**Čuvar
golubova**
2024.

09
**U ulici Svete
Marije**
2024.

18
U žurbi
2024.

19
Contemplatio
1984.

10
Krovovi 1
1984.

11
Krovovi 2
2024.

20
Krovovi 5
1984.

21
Krovovi 6
2024.

12
Krovovi 3
1984.

13
Krovovi 4
2024.

22
Krovovi 7
1984.

23
Krovovi 8
2024.

15
Čuvari
2024.

#01 #02

25
**Gospođa
Klara**
2024.

indeks
izloženih
fotografija

26-27

Korota
2024.

28

Krovovi 9
1984.

29

Krovovi 10
2024.

30

Krovovi 11
1984.

31

Krovovi 12
2024.

32

Krovovi 13
1984.

33

Krovovi 14
2024.

35

Od Pustijerne
2024.

#03

#04

37

Prolaznik 1
2024.

38

Prolaznik 2
2024.

39

Prolaznik 3
2024.

40

Krovovi 15
1984.

41

Krovovi 16
2024.

42

Krovovi 17
1984.

43

Krovovi 18
2024.

45

Mir
2024.

46-47

Porporela 2
2024.

48

Prolaznik 4
2024.

49

Prolaznik 5
2024.

50

Krovovi 19
1984.

51

Krovovi 20
2024.

52

Krovovi 21
1984.

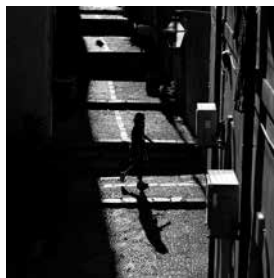
53

Krovovi 22
2024.

55

Prolaznik 6
2024.

56-57

Kroz puškarnicu
2024.

58

**Kula Svetog
Petra**
2024.

59

**Skriveni
brodovi**
2024.

60

Minčeta
1984.

61

Minčeta
2024.

62

**Samostan
Male Braće**
1984.

63

**Samostan
Male Braće**
2024.

65

Ikona
2024.

#05 #06

66-67

U starom Portu
2024.

68

Mačak i golub
2024.

69

Golub i zvonik
2024.

77

U Gradskoj kavani
2024.

78

Mačak 1
2024.

79

Mačak 2
2024.

70

Krovovi 23
1984.

71

Krovovi 24
2024.

80

Krovovi 27
1984.

81

Krovovi 28
2024.

72

Krovovi 25
1984.

73

Krovovi 26
2024.

82

Krovovi 29
1984.

83

Krovovi 30
2024.

75

U košu
2024.

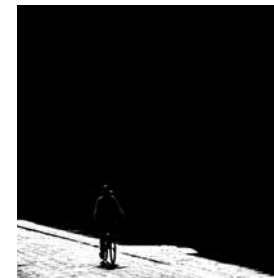

#07

#08

85

Pred Drvorom
2024.

Design: Pavle Kovač
Email: photokovac@gmail.com
Instagram: @babaloo66
Web: www.kovac.fr

Katalog je štampan za potrebe samostalne izložbe održane u galeriji Collegium Artisticum u Sarajevu od XX decembra 2025. do XX januara 2026. godine.

Izložba je registrovane kod AUF BiH pod rednim brojem XXX SIF 2025.

Prvi tiraž: 200 primjeraka, mart 2025.

Sva prava na fotografije zadržana, © Pavle Kovač

Svako kopiranje, umnožavanje, presnimavanje, objavljivanje i distribuiranje cijelog ili dijelova ovog kataloga bez prthodne autorske saglasnosti predstavlja povredu autorskog prava i krivično djelo.

Za autorsku saglasnost obratiti se na photokovac@gmail.com

